

dr. sc. Ivo Turk
viši znanstveni suradnik
Institut Ivo Pilar
Trg Marka Marulića 19
10 000 Zagreb
ivo.turk@pilar.hr

UDK 314.87(497.5 Ogulin)
314.7(497.5 Ogulin)
656.1(497.5 Ogulin)
Izvorni znanstveni članak

dr. sc. Nikola Šimunić
asistent — znanstveni novak
Institut Ivo Pilar — Područni centar Gospić
Trg Stjepana Radića 4/I
53 000 Gospić
nikola.simunic@pilar.hr

Ivo Turk — Nikola Šimunić

Demografski nestanak ogulinskoga kraja i njegova uvjetovanost prometnom dostupnošću

Ogulinski kraj obuhvaća južni i jugozapadni dio Karlovačke županije. Može se poistovjetiti s teritorijalnim obuhvatom nekadašnje općine Ogulin koja je postojala prije uspostavljanja današnjega županijskog teritorijalnog ustroja. Danas je taj prostor u sastavu grada Ogulina i sljedećih općina: Josipdol, Plaški, Saborsko i Tounj. Ovaj je prostor, jednako kao i cjelokupna Karlovačka županija, u dubokoj demografskoj krizi. Karlovačka županija svrstava se u red hrvatskih županija s najnepovoljnijim demografskim pokazateljima. Uz to, pojedini dijelovi ogulinskog kraja, poput općine Saborsko, pripadaju skupini gradova/općina s najnepovoljnijim demografskim stanjem i trendovima u Karlovačkoj županiji. Depopulacija u Karlovačkoj županiji i ogulinskom kraju započela je osjetno ranije nego u Hrvatskoj, ako se ona razmatra u cjelini, i njezina je dugotrajna prisutnost veliki remetilački čimbenik ekonomskog razvoja. Na pojavu depopulacije utjecalo je mnogo čimbenika, od kojih valja istaknuti izostanak socijalno–geografske transformacije ruralnih prostora nakon razvoja urbano bazirane industrijalizacije koja je potakla migraciju selo–grad. Ogulinski je kraj pretežito ruralan i relativno je periferno položen u odnosu na županijski centar Karlovac.

Ključne riječi: depopulacija, iseljavanje, Karlovačka županija, ogulinski kraj, vremenska prometna dostupnost.

Uvod

Karlovačka županija već dug niz godina spada u red hrvatskih županija s najnepovoljnijim demografskim obilježjima i procesima. Spomenuta je županija u najvećoj mjeri ruralna. Obuhvaća 5 administrativnih gradova (Karlovac, Dugu Resu, Ogulin, Ozalj i Slunj), te 17 općina (Barilović, Bosiljevo, Cetingrad, Draganić, Generalski Stol, Josipdol, Kamanje, Krnjak, Lasinja, Netretić, Plaški, Rakovica, Ribnik, Saborsko, Tounj, Vojnić i Žakanje). Karlovačka županija broji ukupno 649 naselja¹ i taj podatak svjedoči o vrlo disperznim obilježjima naseljske mreže.

U radu je istraživao ogulinski kraj koji obuhvaća južni i jugozapadni dio Karlovačke županije. Može se poistovjetiti s teritorijem nekadašnje općine Ogulin koja je postojala prije oformljenja današnjega (županijskog) teritorijalnog ustroja. Danas se taj kraj sastoji od grada Ogulina, čije je središte (Ogulin) drugo po veličini naselje u županiji, te od općina Josipdol, Plaški, Saborsko i Tounj (Sl. 1.). Opravdanost ovakve definicije istraživana područja može se potvrditi geografskim konceptom prema kojemu je moguće izdvajanje regija različitoga reda veličine i obilježja, za što se može vezati društvena i pojedinačna identifikacija (ŠTERC, 2015).

Nepovoljna demografska obilježja imaju dug kontinuitet. Očituju se u popisnom padu broja stanovnika, prirodnom padu broja stanovnika i u negativnoj migracijskoj bilanci. Za ovakvo stanje postoji mnogo razloga. Najvažniji su razlozi izostanak socijalno–geografske transformacije ovog prostora, nedostatak sustavnog ulaganja i svakako periferni položaj u odnosu na županijski centar Karlovac i makroregionalne centre (Zagreb i Rijeku). Do izgradnje dionice autoceste Zagreb — Split — Čarapine, koja je povezala Bosiljevo i tunel Mala Kapela 2003. godine, ogulinskim krajem nije prolazila ni jedna prometnica koja spaja dva hrvatska makroregionalna središta, osim željezničke pruge Zagreb — Rijeka s odvojkom za Split kod Oštarija. S obzirom na to da je važnost željezničkog prometa u Hrvatskoj danas neusporedivo manja od važnosti cestovnog, željeznička pruga u recentnom razdoblju nije imala bitnijeg utjecaja na demografski i ekonomski razvoj ogulinskog kraja.

1 Jedino Zagrebačka i Istarska županija imaju veći broj naselja od Karlovačke.

Sl. 1. Grad, općine i naselja ogulinskoga kraja

Metodološka objašnjenja i hipoteze rada

U analizi popisnog kretanja stanovništva korišteni su popisni rezultati za ukupan broj stanovnika unatoč metodološkim razlikama između pojedinih popisa stanovništva uslijed kojih ti rezultati nisu usporedivi. U nedostatku u potpunosti usporedivih podataka, preostaje jedino služiti se onima koji su dostupni.

Analizirano je prirodno kretanje stanovništva temeljem tablograma DZS–a. Oni obuhvaćaju samo prirodno kretanje stanovništva »u zemlji« osim za razdoblje od 1993. do 1997. godine kada obuhvaćaju i rođene i umrle u inozemstvu. Kako ne bi došlo do nesklada u vrijednostima pokazatelja prirodne dinamike stanovništva rođeni i umrli u inozemstvu za ranije spomenuto razdoblje nisu razmatrani. Za bivša okupirana područja² tijekom Domovinskog rata vitalna je statistika nepotpuna za razdoblje okupacije (1991. — 1995.). Za to je razdoblje uračunano samo stanovništvo okupiranih područja koje se nalazilo na slobodnom teritoriju (prognanici).

Migracijska bilanca i tipizacija općeg kretanja stanovništva učinjena je na temelju ukupnog broja stanovnika i prirodnog kretanja »u zemlji«. Tipizacija općeg kretanja stanovništva izvršena je prema metodologiji M. A. Friganovića (FRIGANNOVIĆ, 1990). Tipizacija ostarjelosti stanovništva izvršena je prema metodologiji I. Nejašmića (NEJAŠMIĆ, 2005).

Cjelokupna prometna mreža ogulinskog kraja vektorizirana³ je na osnovi digitalnih ortofoto–snimki Republike Hrvatske. Vremensko trajanje putovanja određeno je korištenjem interaktivne karte *ViaMichelin4*. Iako postoji HAK–ova interaktivna karta, empirijskom je provjerom utvrđeno da ona prikazuje nešto brže vrijeme putovanja od stvarnih, barem što se istraživanog prostora tiče. Dobiveni podaci uneseni su u GIS⁵ prostornu bazu podataka, a zatim su se, primjenom IDW⁶ metode prostorne interpolacije⁷, izradile izokronijske karte.

2 U ogulinskome je kraju tijekom Domovinskoga rata 17 naselja bilo okupirano: Begovac, Blata, Istočni Trojvrh, Janja Gora, Jezero I Dio, Kunić, Lapat, Latin, Lička Jesenica, Međedak, Plaški, Pothum Plaščanski, Saborsko, Trojvrh, Tržić Tounjski, Vajin Vrh i Vojnovac.

3 Najprije su vektorizirane razvrstane javne ceste, a zatim je mreža proširena na sve značajne prometnice koje su u funkciji povezivanja naselja s glavnim prometnim pravcima.

4 Izvor: <https://www.viamichelin.com/> (pristupljeno: 18. 4. 2017.).

5 Analiza je izvršena u alatu QGIS 2.6. O mogućnostima primjene GIS–a u analizi prometne mreže vidjeti: BITTERS, 2009; HUDEČEK, 2011; FRANSEN I SUR., 2015. O primjeni GIS–a u analizi prometne dostupnosti vidjeti: KOZINA, 2010a, 2010b.

6 IDW — eng. *Inverse Distance Weighted*; težine inverzne udaljenosti.

7 O primjeni interpolacije u GIS–u vidjeti: Chakraborty, Schweitzer i Forkenbrock, 1999.

Hipoteze rada su sljedeće:

H1 Depopulacija ranije je započela i dugotrajnija je u prostorima ogulinskog kraja čija je vremenska dostupnost cestovnim prometom lošija u odnosu na Ogulin i Karlovac. Takvi prostori imaju nepovoljnija obilježja demografske dinamike.

H2 Starenje stanovništva više je uznapredovalo u prostorima s lošijom vremenskom dostupnošću cestovnim prometom u odnosu na Ogulin i Karlovac.

Popisno kretanje stanovništva

Prvi moderni popis stanovništva proveden je na prostoru Hrvatske 1857. godine, pa se od tada može pratiti popisna promjena broja stanovnika. Uočljivo je da ogulinski kraj bilježi porast broja stanovnika od 1857. do 1900. godine. S obzirom na to da je poznato da je u drugoj polovini 19. stoljeća bila prisutna emigracija u prekomorske zemlje, može se pretpostaviti da je porast broja stanovnika dobrim dijelom uvjetovan prirodnim priraštajem. Od 1900. do 1921. broj stanovnika opada ponajprije zbog iseljavanja u prekomorske zemlje i Prvoga svjetskog rata (izravne i neizravne posljedice), a dijelom i zbog epidemije tzv. španjolske gripe. Od 1921. do 1931. godine dolazi do demografskog oporavka. U tome je razdoblju jako smanjena i prekomorska emigracija jer su 1921. godine SAD uvele useljeničke kvote kojima se značajno smanjilo useljavanje u tu zemlju. U razdoblju od 1931. do 1948. broj stanovnika opada ponajprije zbog izravnih i neizravnih posljedica Drugoga svjetskog rata. Od 1948. do 1953. broj stanovnika raste jer je to zapravo kompenzacijsko razdoblje povećane rodnosti nakon Drugoga svjetskog rata. Nakon te godine broj stanovnika je u kontinuiranom opadanju (Tab. 1.).

Tab. 1. Popisno kretanje stanovništva u ogulinskom kraju 1857. — 2011.

Popisna godina	Grad Ogulin	Općina Josipdol	Općina Plaški	Općina Saborsko	Općina Tounj	Ogulinski kraj	Karlovačka županija
1857.	12.927	8035	5189	2087	4532	32.770	165.697
1869.	14.594	7906	5406	2912	4180	34.998	175.170
1880.	16.154	7826	5362	2944	4026	36.312	172.220
1890.	18.203	8454	5584	3631	4470	40.342	188.904
1900.	19.172	8267	6010	3769	4496	41.714	194.294
1910.	19.597	7853	5790	3806	4468	41.514	197.959
1921.	18.542	7461	5799	3418	3996	39.216	188.824
1931.	20.594	7682	6550	4058	4453	43.337	213.633

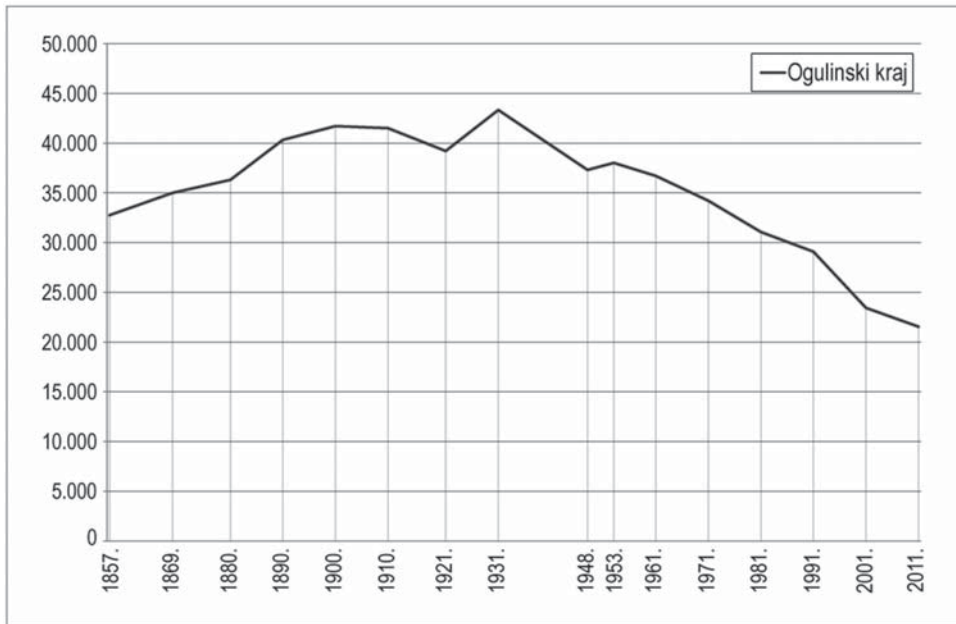
1948.	17.488	6985	5116	3898	3824	37.311	194.643
1953.	18.090	7117	5283	3695	3842	38.027	201.748
1961.	18.315	6631	5045	3246	3478	36.715	202.431
1971.	17.737	5823	5137	2753	2760	34.210	195.096
1981.	17.012	5172	4590	2105	2197	31.076	186.169
1991.	16.732	4850	4317	1501	1695	29.095	184.577
2001.	15.054	3987	2292	860	1252	23.445	141.787
2011.	13.915	3773	2090	632	1150	21.560	128.899
Indeks promjene 1857. — 2011.	107,64	46,96	40,28	30,28	25,38	65,79	77,79
Indeks promjene 1931. — 2011.	67,57	49,11	31,91	15,57	25,83	49,75	60,34
Indeks promjene 2001. — 2011.	92,43	94,63	91,19	73,49	91,85	91,96	90,91

(Izvor: www.dzs.hr, pristupljeno: 18. 4. 2017.).

Razdoblje je to u kojem dolazi do pada nataliteta, a jača emigracija iz sela prema gradovima uslijed razvoja urbano bazirane industrije koja je privukla stanovništvo iz ruralnih prostora. U tom razdoblju dolazi i do migracije iz manjih u veće gradove. Istovremeno izostaje proces socijalno–geografske transformacije ruralnih prostora što postupno dovodi do depopulacije uslijed njihovog zapostavljanja i propadanja (Sl. 2.).

Posebice je velik pad broja stanovnika zabilježen u razdoblju od 1991. do 2001. godine kada je velik dio ogulinskog kraja bio okupiran tijekom Domovinskog rata. Uz izravne i neizravne posljedice Domovinskog rata, na ovako veliko smanjenje broja stanovnika utjecala je i promjena u popisnim metodologijama popisa iz 1991. i 2001. Naime, popis iz 1991. proveden je prema tzv. *de iure* metodologiji i obuhvaća stalno stanovništvo, dok je popis iz 2001., kao i onaj iz 2011., proveden prema tzv. *de facto* metodologiji⁸. Ta metodologija podrazumijeva prisutno stanovništvo. Uz to, tijekom popisa iz 1991. došlo je i do povećanog popisivanja stanovništva u inozemstvu, uglavnom motiviranog osamostaljenjem Hrvatske. Zabri-

⁸ Postoje i metodološke razlike između popisa iz 2001. i 2011. Više o metodološkim razlikama može se doznati na: <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/censusmetod.htm> (pristupljeno: 18. 4. 2017.).

Sl. 2. Popisno kretanje broja stanovnika u ogulinskom kraju (1857. — 2011.)

(Izvor: www.dzs.hr, pristupljeno: 18. 4. 2017.)

njavajuće je što je indeks promjene broja stanovnika u ogulinskom kraju između prvog i najnovijeg popisa stanovništva iznosio 65,79, dok je između 1931. kada je zabilježen maksimum naseljenosti, i najnovijeg popisa stanovništva iznosio samo 49,75. To znači da je broj stanovnika ogulinskog kraja 2011. godine bio otprilike dvostruko manji od maksimalnoga ikad zabilježenog broja stanovnika, što je iznimno nepovoljno. Nepovoljna je i činjenica da je indeks promjene broja stanovnika između dva najnovija popisa (onih iz 2001. i 2011.) iznosio 91,96.

Slično je popisno kretanje stanovništva imala i Karlovačka županija razmatrana u cjelini. Jedina je razlika u tome što u Karlovačkoj županiji ukupna depopulacija kontinuirano traje od 1961. godine, dakle jedno međupopisje kraće nego u ogulinskom kraju. Ta je razlika od malog značaja kada se uzme sveukupno trajanje depopulacije koje je duže od pola stoljeća.

Razmotre li se gradovi/općine ogulinskog kraja, razvidno je da i grad Ogulin i općine Plaški, Saborsko i Tounj imaju slična obilježja popisnog kretanja stanovništva kao i ogulinski kraj i Karlovačka županija u cjelini. Maksimum naseljenosti grada Ogulina, te općina Plaški i Saborsko zabilježen je 1931. godine. Općina Tounj bilježi maksimum naseljenosti 1900. godine, no broj stanovnika te godine

bio je neznatno veći od onoga 1931. Općina Josipdol ima nešto različita obilježja popisnog kretanja stanovništva. Maksimum naseljenosti zabilježen je davne 1880. godine. Od tada je ukupna depopulacija prisutna kontinuirano, osim u međupopisima od 1921. do 1931. i od 1948. do 1953.

Može se zaključiti da je popisno kretanje stanovništva u ogulinskom kraju, kao i u Karlovačkoj županiji, osjetno nepovoljnije od onoga u Hrvatskoj. Potvrda tome duljina je trajanja ukupne depopulacije koja je u Hrvatskoj kontinuirano prisutna od 1991., a u ogulinskom kraju od 1953. godine. Nema naznaka poboljšanja postojećega stanja. Za očekivati je da će intenzitet depopulacije u ogulinskome kraju pratiti hrvatske trendove, pri čemu je moguće da će isti trendovi u ogulinskome kraju biti intenzivniji. Prema projekciji stanovništva I. Nejašmića i R. Mišetića iz 2004. godine, broj stanovnika Hrvatske 2031. godine trebao bi biti umanjen za 17,1% u odnosu na 2001. godinu (NEJAŠMIĆ, MIŠETIĆ 2004).

Prirodno kretanje stanovništva

Prirodno kretanje stanovništva obuhvaća rodost (natalitet) i smrtnost stanovništva (mortalitet), te se očituje u prirodnoj promjeni broja stanovnika⁹ koja može biti pozitivna (prirodni priraštaj) ili negativna (prirodni pad).¹⁰ U uvjetima normalnoga razvoja stanovništva fertilitet, odnosno natalitet najdinamičnija je determinanta u dobnoj strukturi stanovništva (WERTHEIMER–BALETIĆ, 1999). U Hrvatskoj se vitalna statistika, odnosno statistika o rođenima i umrlima, na razini naselja počela sustavno voditi od 1964. godine. U ovome je radu prikazana od početka prvoga cjelovitog međupopisja za koje ona na spomenutoj razini postoji, dakle od 1971. godine. U Hrvatskoj je prirodni pad broja stanovnika prisutan kontinuirano od 1991. godine, dok je u Karlovačkoj županiji stalno prisutan od 1983. godine. U ogulinskom kraju spomenuti je proces prisutan u kontinuitetu od 1978. godine s jednom iznimkom 1982. godine kada je zabilježen prirodni priraštaj. Dakle, u ogulinskom je kraju prirodni pad broja stanovnika u promatranome razdoblju (1971. — 2015.) bio prisutan od 1978. na ovamo, izuzevši 1982. godinu kada je zabilježen prirodni priraštaj.

Razmotre li se teritorijalne sastavnice ogulinskog kraja, uvida se da je u istome razdoblju prirodni pad broja stanovnika bio najdulgotrajniji u općini Tounj, gdje je zabilježen tijekom cijeloga spomenutog razdoblja izuzevši sljedeće godine: 1976.,

9 Prirodna promjena broja stanovnika razlika je između nataliteta i mortaliteta.

10 Rijetko se događa da je vrijednost prirodne promjene 0. — u tom slučaju možemo govoriti o stagnaciji.

1981., 1982. i 1995. godine. Godine 1982. zabilježena je nulta prirodna promjena, dok je tijekom preostale tri spomenute godine zabilježen prirodni priraštaj.

U općini Josipdol prirodni je pad broja stanovnika kontinuirano prisutan od 1983. U razdoblju prije te godine prirodni je pad zabilježen sljedećih godina: 1972., 1976., 1978., 1979., 1980. i 1981. Tijekom ostalih godina u razdoblju od 1971. do 1983. zabilježen je prirodni priraštaj.

Općina Saborsko u promatranome razdoblju (1971. do 2015.) ne bilježi prirodni pad broja stanovnika samo ovih godina: 1971., 1972., 1973., 1994.¹¹, 1996. i 1998., s time da je 1994. i 1998. zabilježena nulta prirodna promjena, a tijekom preostale četiri spomenute godine prirodni priraštaj.

U općini Plaški prirodni je pad zabilježen kontinuirano od od 1983. s iznimkom 1994.¹² godine kada je prema dostupnim podacima bila prisutna nulta prirodna promjena. U razdoblju od 1971. do 1982. prirodni je pad broja stanovnika zabilježen tijekom ovih godina: 1972., 1979., 1980. i 1981.

Najmanje je nepovoljna situacija u gradu Ogulinu, gdje prirodni pad kontinuirano traje od 1989. Razlog tome je što je Ogulin najveće naselje promatranog kraja, i ono je uspjelo privući dio stanovništva iz svoje ruralne okolice koje je pozitivno utjecalo na natalitet. Za usporedbu, prirodni pad broja stanovnika u Karlovačkoj županiji traje kontinuirano od 1983. godine.

Navedeni podaci svjedoče o dubini i razmjerima demografske krize u ogulinskom kraju, Karlovačkoj županiji i Hrvatskoj općenito. Vidljivo je da je prirodni pad broja stanovnika u ogulinskom kraju i Karlovačkoj županiji otpočeo osjetno prije nego u Hrvatskoj razmatranoj u cjelini. Pri analizi prirodnog kretanja stanovništva treba napomenuti da je ono nepotpuno za razdoblje od 1991. do 1995. godine. Naime, srpske okupacijske vlasti na području pod svojom kontrolom nisu sustavno vodile vitalnu statistiku, odnosno ona nije dostupna, pa su za spomenuto razdoblje razmotreni jedino rođeni i umrli na teritoriju pod kontrolom hrvatskih vlasti (prognanici).

Tab. 2. Prirodno kretanje stanovništva u ogulinskom kraju (1971. — 2015.)

Godina	Živorodeni	Umrli	Prirodna promjena	Stopa nataliteta (%)	Stopa mortaliteta (%)	Stopa prirodne promjene (%)
1971.	402	374	28	11,78	10,96	0,82
1972.	345	330	15	10,20	9,76	0,44

11 Za tu je godinu vitalna statistika nepotpuna jer je teritorij današnje općine Saborsko bio pod srpskom okupacijom.

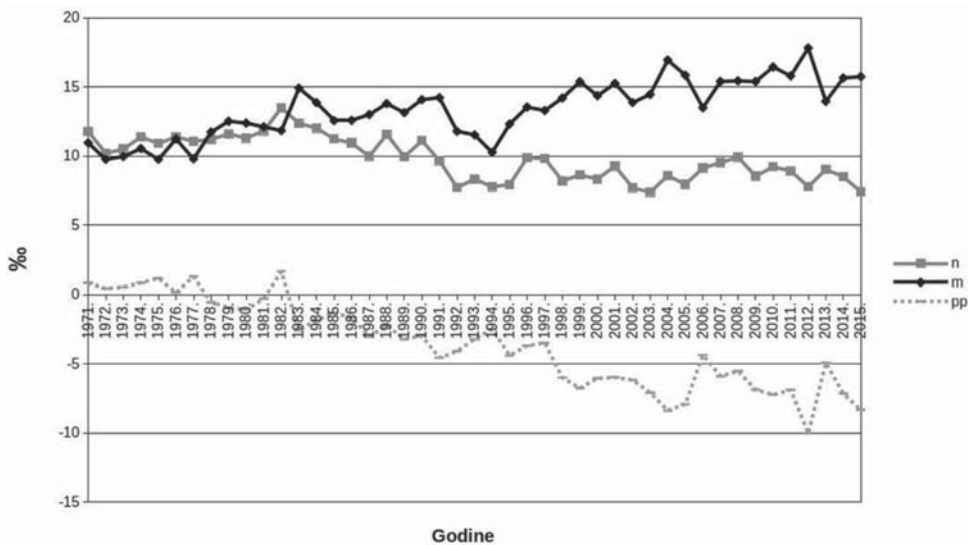
12 I za ovaj je prostor za tu godinu vitalna statistika nepotpuna zbog srpske okupacije.

1973.	352	334	18	10,51	9,97	0,54
1974.	378	350	28	11,39	10,54	0,84
1975.	359	321	38	10,92	9,76	1,16
1976.	371	366	5	11,39	11,24	0,15
1977.	357	316	41	11,07	9,80	1,27
1978.	358	375	-17	11,21	11,74	-0,53
1979.	367	396	-29	11,61	12,52	-0,92
1980.	354	388	-34	11,31	12,39	-1,09
1981.	367	376	-9	11,83	12,12	-0,29
1982.	416	365	51	13,49	11,84	1,65
1983.	379	457	-78	12,37	14,92	-2,55
1984.	366	422	-56	12,03	13,87	-1,84
1985.	340	380	-40	11,25	12,57	-1,32
1986.	329	378	-49	10,95	12,58	-1,63
1987.	298	388	-90	9,99	13,00	-3,02
1988.	343	409	-66	11,57	13,80	-2,23
1989.	293	387	-94	9,95	13,14	-3,19
1990.	325	412	-87	11,11	14,09	-2,98
1991.	280	412	-132	9,67	14,23	-4,56
1992.	219	335	-116	7,71	11,80	-4,09
1993.	232	321	-89	8,34	11,54	-3,20
1994.	212	280	-68	7,78	10,27	-2,49
1995.	212	329	-117	7,94	12,32	-4,38
1996.	258	354	-96	9,87	13,55	-3,67
1997.	251	340	-89	9,82	13,30	3,48
1998.	205	355	-150	8,20	14,20	-6,00
1999.	211	376	-165	8,64	15,39	-6,75
2000.	199	343	-144	8,34	14,37	-6,03
2001.	217	357	-140	9,27	15,26	-5,98
2002.	179	322	-143	7,71	13,87	-6,16
2003.	170	333	-163	7,38	14,47	-7,08
2004.	196	387	-191	8,58	16,95	-8,37
2005.	180	359	-179	7,95	15,85	-7,91
2006.	205	303	-98	9,13	13,49	-4,36
2007.	212	343	-131	9,52	15,40	-5,88
2008.	219	341	-122	9,92	15,45	-5,53
2009.	187	337	-150	8,54	15,40	-6,85
2010.	200	357	-157	9,22	16,45	-7,23
2011.	192	340	-148	8,92	15,80	-6,88

2012.	166	380	-214	7,78	17,82	-10,04
2013.	191	295	-104	9,04	13,96	-4,92
2014.	178	328	-150	8,50	15,66	-7,16
2015.	154	327	-173	7,42	15,75	-8,33

(Izvor: Tablogrami vitalne statistike DZS-a 1971. do 2015.).

Prethodno je prikazana (Tab. 2.) vitalna statistika za ogulinski kraj u apsolutnom i relativnom iznosu (stope). Vidljivo je da je tijekom promatranog razdoblja prisutan trend znatnog smanjenja broja živorođenih, dok broj umrlih oscilira na podjednakoj razini. Rezultat toga pojava je i porast intenziteta prirodnog pada broja stanovnika.

Sl. 3. Prirodno kretanje stanovništva u ogulinskom kraju (1971. — 2015.)

(Izvor: Tablogrami vitalne statistike DZS-a, 1971. — 2015.)

Razmotre li se stope prirodnog kretanja broja stanovnika, razvidno je da stope nataliteta ukazuju na nizak natalitet tijekom cijeloga promatranog razdoblja i da imaju trend opadanja, dok stope mortaliteta bilježe značajan porast unatoč činjenici da apsolutni broj umrlih, kao što je ranije spomenuto, oscilira na podjednakoj razini (Sl. 3.). Razlog tome jest smanjenje ukupnog broja stanovnika.¹³ Stope prirodne promjene negativne su tijekom većine promatranih godina i imaju nepovoljan

¹³ Stope mortaliteta izračunavaju se po formuli $m=(M/P)*1000$, pri čemu je M broj umrlih, a P ukupno stanovništvo sredinom godine. Smanjenjem ukupnog broja stanovnika u uvjetima podjednakih vrijednosti mortaliteta raste vrijednost stopa mortaliteta.

trend. Ovakva je situacija krajnje nepovoljna jer izostaje regeneracija stanovništva prirodnim putem, što za posljedicu ima starenje stanovništva.

Na smanjenje nataliteta djelovali su brojni kompleksni čimbenici. Najznačajniji je emigracija iz sela u gradove. Ruralni su prostori, naime, tradicionalno imali veći natalitet od urbanih. Migracijom iz ruralnih prostora u urbane dolazi do promjene demoreproduktivnih navika novopridošlog stanovništva koje se očituju u smanjenju nataliteta. Posljedice tog procesa su višestruke. U ruralnim su prostorima te posljedice izrazito negativne jer su u spomenutim migracijama uglavnom sudjelovale mlađe osobe u najpovoljnijoj demoreproduktivnoj dobi, što je bitno smanjilo demoreproduktivni potencijal ruralnih prostora. Utjecaj imigracije u gradove prvotno je bio pozitivan, no uskoro je i tamo prihvaćanjem urbanog načina života došlo do smanjenja nataliteta.

Kako je u ogulinskom kraju jedino Ogulin urbano naselje i kako je većina proučavanog prostora ruralna, jasno je da je većina spomenutoga migracijskog toka bila usmjerena prema većim gradovima izvan razmatranog kraja. To su ponajprije bili Karlovac, Zagreb i Rijeka.

Migracijska bilanca i opće kretanje stanovništva

Već je ranije napomenuto da je emigracija u ogulinskom kraju prisutna dugi niz godina. U nedostatku pouzdanijeg pokazatelja, migracijski su tokovi prikazani migracijskom bilancom. Ona predstavlja razliku između popisnog i prirodnog kretanja broja stanovnika. Opće kretanje stanovništva, kao i njegova tipizacija prikazana je prema metodologiji M. A. Friganovića (FRIGANOVIĆ, 1990).¹⁴

Tab. 3. Migracijska bilanca i tipizacija općeg kretanja stanovništva u ogulinskom kraju (1971. — 2011.)

Međupopisje	Popisna promjena	Prirodna promjena	Migracijska bilanca	Tip općeg kretanja stanovništva
1971. — 1981.	-3134	84	-3218	E3 (izrazita depopulacija)
1981. — 1991.	-1981	-549	-1432	E4 (izumiranje)
1991. — 2001.	-5650	-1168	-4482	E4 (izumiranje)
2001. — 2011.	-1885	-1476	-3361	E4 (izumiranje)

Izvor: www.dzs.hr (pristupljeno: 18. 4. 2017.); Tablogrami vitalne statistike DZS-a (1971. — 2015.).

¹⁴ Za više informacija o općem kretanju stanovništva i njegovoj tipizaciji pogledati: FRIGANOVIĆ, 1990; NEJAŠMIĆ, 2005.

Vidljivo je da je popisna promjena bila negativna u svim promatranim međupopisjima (Tab. 3.). To, naravno, nije povoljan pokazatelj. Vrijednost popisne promjene najnegativnija je u razdoblju od 1991. do 2001. Tome je nekoliko razloga. Jedan od njih svakako je Domovinski rat (svi procesi vezani uz njega izravno i neizravno), dok je drugi promjena popisnih metodologija između dva spomenuta popisa, što je objašnjeno ranije u ovome radu. Tijekom Domovinskog rata pobunjeni su Srbi na području pod svojom kontrolom protjerivali stanovništvo koje nije bilo srpske nacionalnosti, što je izazvalo velik broj prognanika u Hrvatskoj. Početkom kolovoza 1995., na samom početku hrvatske vojno-redarstvene operacije »Oluja« kojom je oslobođen najveći dio hrvatskih okupiranih prostora, najveći je dio Srba iz tih prostora izbjegao u Srbiju i Bosnu i Hercegovinu. Svakako treba napomenuti da je srpsko stanovništvo iseljavalo iz okupiranih prostora Hrvatske (takozvane SAO Krajine) još za vrijeme okupacije u ranije spomenute države ponajprije zbog opće nesigurnosti (ratnih zbivanja i izrazito loše ekonomske situacije) (ŽIVIĆ, 1999; TURK, ŠIMUNIĆ, JOVANIĆ, 2015). U najnovijem promatranom međupopisju dio se izbjeglih Srba vratio svojim kućama.

Prirodna je promjena broja stanovnika bila pozitivna samo u prvom promatranom međupopisju, dok je u ostalima bila negativna s trendom povećanja negativnog iznosa. Ovaj pokazatelj demografske dinamike nedvosmisleno ukazuje na dubinu demografske krize u kojoj se spomenuti prostor nalazi. Migracijska bilanca negativna je za sva promatrana međupopisja, a najnegativnija je u istome razdoblju kao i popisna promjena (iz istih razloga). Tipovi općeg kretanja stanovništva krajnje su nepovoljni. U prvome je promatranom međupopisju zabilježen vrlo negativan emigracijski tip E3, čije je obilježje izrazita depopulacija. U svim je ostalim međupopisjima zabilježen najnepovoljniji tip općeg kretanja stanovništva E4, koji podrazumijeva negativnu popisnu i prirodnu promjenu broja stanovnika, s time da je vrijednost popisne negativnija od vrijednosti prirodne promjene. Obilježje tog tipa općeg kretanja stanovništva njegovo je izumiranje i jasno je da prostori koji imaju ovakva obilježja demografske dinamike teško mogu računati na demografsku obnovu baziranu na vlastitim demografskim resursima.

Tab. 4. Tipizacija općeg kretanja stanovništva po gradovima/općinama ogulinskog kraja (1971. — 2011.)

	1971. — 1981.	1981. — 1991.	1991. — 2001.	2001. — 2011.
Grad Ogulin	E3 (Izrazita depopulacija)	E3 (Izrazita depopulacija)	E4 (izumiranje)	E4 (izumiranje)
Općina Josipdol	E4 (izumiranje)	E4 (izumiranje)	E4 (izumiranje)	I4 (vrlo slaba regeneracija imigracijom)

Općina Plaški	E4 (izumiranje)	E4 (izumiranje)	E4 (izumiranje)	I4 (vrlo slaba regeneracija imigracijom)
Općina Saborsko	E4 (izumiranje)	E4 (izumiranje)	E4 (izumiranje)	E4 (izumiranje)
Općina Tounj	E4 (izumiranje)	E4 (izumiranje)	E4 (izumiranje)	I4 (vrlo slaba regeneracija imigracijom)
OGULINSKI KRAJ	E3 (Izrazita depopulacija)	E4 (izumiranje)	E4 (izumiranje)	E4 (izumiranje)
KARLOVAČKA ŽUPANIJA	E3 (Izrazita depopulacija)	I4 (vrlo slaba regeneracija imigracijom)	E4 (izumiranje)	E4 (izumiranje)

(Izvor: TURK, 2006; TURK, ŠIMUNIĆ I JOVANIĆ, 2015.)

Treba napomenuti da tipizacija općeg kretanja stanovništva zbog metodoloških promjena u popisima stanovništva nije najprecizniji pokazatelj demografske dinamike. Usporedi li se tipizacija općeg kretanja stanovništva po teritorijalnim sastavnicama ogulinskog kraja s onom u ogulinskom kraju promatranim u cjelini i stanjem u Karlovačkoj županiji, uočava se da je stanje podjednako nepovoljno na svim teritorijalnim razinama (Tab. 4.). Grad Ogulin bilježi u prva dva promatranja međupopisja tip E3 (izrazita depopulacija), dok u dva najnovija međupopisja bilježi najnepovoljniji tip E4 (izumiranje). U gradu Ogulinu prirodni pad broja stanovnika javio se kasnije nego u ogulinskom kraju promatranom u cjelini, što je razlog zašto se tip E4 općeg kretanja stanovništva javlja međupopisje kasnije nego u spomenutom širem promatranom prostoru. Uzrok tome urbana su obilježja Ogulina, odnosno njegova centralna uloga u prostoru koja je ublažavala negativne demografske tokove.

Općina Josipdol bilježi u prva tri promatrana međupopisja najnepovoljniji tip općeg kretanja stanovništva E4 (izumiranje). U najnovijem međupopisju ta općina bilježi ne puno povoljniji tip I4 općeg kretanja stanovništva čije je obilježje vrlo slaba regeneracija imigracijom.¹⁵ Ta je imigracija uzrokovana povratkom izbjeglih Srba u naselja iz kojih su bili izbjegli tijekom Domovinskog rata¹⁶. Jednako je stanje zabilježeno i u općinama Plaški i Tounj, s time da je povratak izbjeglih Srba

15 Iako se zbog činjenice da se radi o imigracijskom, a ne emigracijskom tipu općeg kretanja stanovništva čini da je I4 bitno povoljniji tip od tipa E4, tomu zapravo nije tako. Oba spomenuta tipa imaju negativne vrijednosti popisne i prirodne promjene broja stanovnika, a jedina je razlika u tome što je kod tipa E4 vrijednost prirodne promjene manje negativna od vrijednosti popisne promjene, dok je kod tipa I4 situacija obratna.

16 Ipak, postavlja se pitanje radi li se o stvarnome povratku izbjeglih Srba ili o njihovom fiktivnom popisivanju.

osjetno značajniji u općini Plaški. Na ovakvo stanje u općini Tounj djelovali su i drugi čimbenici koje je teško definirati.

Najnepovoljnije je stanje u općini Saborsko koja je tijekom sva 4 razmatrana međupopisja bilježila tip E4 općeg kretanja stanovništva. Već je napominjano da je obilježje toga tipa izumiranje stanovništva. Ovakvo stanje ne čudi jer je općina Saborsko najudaljenija od Ogulina (i Karlovca) i samim time prostorno najmanje dostupna. Time je zapravo potvrđena prva hipoteza (H1) ovoga rada. Uz to, Saborsko je tijekom Domovinskog rata pretrpjelo značajna izravna razaranja¹⁷ i okupaciju što je krajnje negativno djelovalo na sve već do tada postojeće nepovoljne demografske procese.

Razmotri li se Karlovačka županija u cjelini, uočava se da je tijekom prvoga promatranog međupopisja tip općeg kretanja stanovništva bio E3. Tijekom sljedećeg međupopisja javlja se vrlo slaba regeneracija imigracijom (tip I4). S obzirom na to da je poznato da je tijekom popisa stanovništva iz 1991. došlo do povećanog popisivanja stanovništva u inozemstvu (ponajprije motiviranog osamostaljenjem Hrvatske), može se govoriti o fiktivnom porastu broja stanovnika. U sljedeća dva međupopisja Karlovačka županija doživljava demografski slom koji je uzrokovan dugotrajnom prisutnošću brojnih nepovoljnih demografskih procesa čiji su utjecaji još dodatno intenzivirani Domovinskim ratom. U takvim uvjetima Karlovačka županija od 1991. godine kontinuirano bilježi tip E4 općeg kretanja stanovništva.

S obzirom na postojeće stanje i trendove teško je očekivati poboljšanje postojećega stanja, a izgledan je nastavak i produbljenje prisutne demografske krize. Tijekom povijesti nerijetko su se događale supstitucije stanovništva. Demografski opustošene prostore naselilo je novo stanovništvo, a posljedica takvih migracijskih tokova može biti gubitak prvotnoga identiteta prostora. Supstitucija stanovništva u ovom je razdoblju najveća opasnost za opstanak Hrvatske (ŠTERC, KOMUŠANAC, 2012).

Starenje stanovništva

Starenje stanovništva¹⁸ samo je po sebi veliki problem koji nadilazi demografske okvire. Emigracijski prostori često bilježe starenje stanovništva jer u migracijskim procesima najčešće sudjeluje mlađe stanovništvo. U demografskom kontekstu

17 Saborsko je razarano od kolovoza do studenog 1991. godine. Nakon okupacije 12. 11. 1991. cijelo je naselje praktički srušeno sa zemljom.

18 Starenje stanovništva i njegova tipizacija prikazana je po metodologiji I. Nejašmića. Više o spomenutoj metodologiji pogledati u: NEJAŠMIĆ, 2005.

starenje stanovništva za sobom povlači niz drugih nepovoljnih procesa, a najznačajniji je smanjenje rodnosti. Jasno je, naime, da je mlađe stanovništvo zbog bioloških čimbenika nositelj demoreprodukcije, pa starenjem stanovništva dolazi do smanjenja brojnosti najmlađih dobnih skupina, uslijed čega raste udio starije populacije u ukupnom stanovništvu. U ekonomskom kontekstu starenje stanovništva uzrokuje niz problema. Smanjuje se radni kontingent, a povećava postradni, što znači da raste broj korisnika mirovina dok opada broj onih koji uplaćuju novac u državni proračun. To dovodi do ekonomske krize, a situacija dodatno biva pogoršana povećanjima proračunskih izdataka za zdravstvenu skrb koja je u usporedbi s mlađim, starijem stanovništvu češće potrebna.

Starenje stanovništva u Karlovačkoj županiji u uznapređovalom je stadiju, pri čemu ogulinski kraj nije iznimka.

Tab. 5. Tipizacija starenja stanovništva u ogulinskom kraju 1971. i 2011. godine

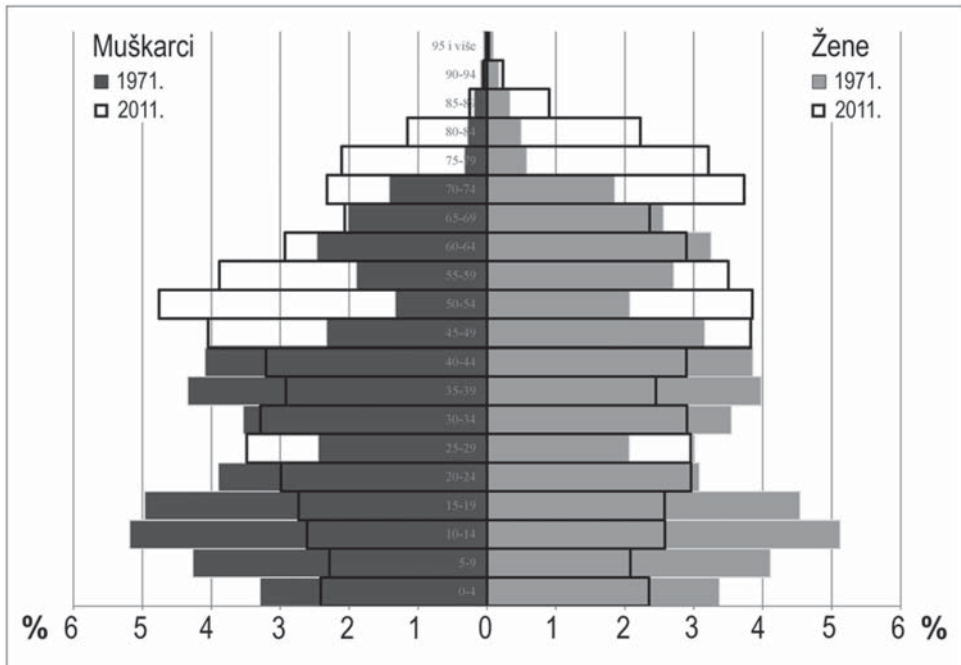
Grad/općina	1971.	2011.
Grad Ogulin	starenje (2)	duboka starost (4)
Općina Josipdol	starenje (2)	vrlo duboka starost (5)
Općina Plaški	starenje (2)	vrlo duboka starost (5)
Općina Saborsko	na pragu starosti (1)	izrazito duboka starost (6)
Općina Tounj	na pragu starosti (1)	vrlo duboka starost (5)
OGULINSKI KRAJ	starenje (2)	vrlo duboka starost (5)
KARLOVAČKA ŽUPANIJA	starenje (2)	vrlo duboka starost (5)

Izvor: Popis stanovništva i stanova 1971., *Stanovništvo, Pol i starost — I deo, rezultati po naseljima i opštinama*, Knjiga VIII, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1973.; www.dzs.hr (pristupljeno: 18. 4. 2017.).

Razmotri li se tipizacija ostarjelosti stanovništva u ogulinskom kraju 1971. godine, uviđa se da je ona bila povoljnija od ostarjelosti u matičnoj županiji razmatranoj u cjelini.¹⁹ Iako su i ogulinski kraj i Karlovačka županija zabilježili isti tip ostarjelosti stanovništva (tip 2 čije je obilježje starenje stanovništva), čak su 2 općine ogulinskog kraja (Saborsko i Tounj) imale povoljniji tip 1, što znači da je stanovništvo bilo na pragu starosti, odnosno da proces demografskog starenja još nije ni otpočeo.

Posljednji popis stanovništva iz 2011. daje potpuno drugačiju sliku. Cjelokupni je prostor Karlovačke županije u vrlo uznapređovalom stadiju demografskog stare-

19 Indeks starenja u ogulinskom kraju iznosio je 1971. godine 46,26, dok je u Karlovačkoj županiji iznosio 47,51. Spomenuti je indeks omjer između starog ($P_{\geq 60}$) i mladog stanovništva (P_{0-19}). Računa se po formuli $I_s = (P_{\geq 60} / P_{0-19}) * 100$. A. Wertheimer–Baletić (WERTHEIMER–BALETIĆ, 1999) smatra da starenje stanovništva započinje kada vrijednost indeksa starenja premaši 40.

Sl. 4. Sastav stanovništva prema dobi i spolu u ogulinskom kraju 1971. i 2011. godine

(Izvor: Popis stanovništva i stanova 1971., *Stanovništvo, Pol i starost — I deo, rezultati po naseljima i opštinama*, Knjiga VIII, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1973.; www.dzs.hr, pristupljeno: 18. 4. 2017.).

nja.²⁰ Ogulinski kraj, jednako kao i Karlovačka županija, bilježe tip 5 ostarjelosti čije je obilježje vrlo duboka starost. Ovakvi prostori praktički više nemaju potencijala za demografsku obnovu iz vlastitih demografskih resursa, pa eventualno pomlađivanje stanovništva i demografska obnova zapravo ovise o imigraciji mlađeg stanovništva u povoljnoj demoreproduktivnoj dobi. Jednak tip ostarjelosti (tip 5) bilježe općine Josipdol, Plaški i Tounj. Grad Ogulin bilježi nešto manje nepovoljan tip 4 ostarjelosti čije je obilježje duboka starost, dok općina Saborsko bilježi još nepovoljniji tip 6 čije je obilježje izrazito duboka starost. Zamjetno je da je ta općina 1971. bila na pragu starosti, da bi 40 godina kasnije starenje stanovništva bilo toliko uznapredovalo da je indeks starenja iznosio čak 272,73. Jasno je da općina Saborsko ima najnepovoljnije demografske pokazatelje od svih teritorijalnih sastavnica ogulinskog kraja i Karlovačke županije (potvrđuje se druga hipoteza rada) (Tab. 5.).

20 Indeks starenja u ogulinskom kraju iznosio je 2011. godine 134,89, dok je u Karlovačkoj županiji iznosio 149,03.

Usporede li se grafički prikazi sastava stanovništva prema dobi i spolu za 1971. i 2011. godinu za ogulinski kraj uviđaju se velike razlike (Sl. 4.). Spomenuti grafički prikaz iz 1971. pokazuje prve naznake opadanja nataliteta i depulacije, a one se očituju u okrnjenosti dvije najmlađe dobne skupine. Zanimari li se ta činjenica, može se reći da grafički prikaz ukazuje na progresivni (ekspanzivni) tip sastava stanovništva prema dobi. U grafičkom prikazu iz 1971. primjetne su okrnjene dobne skupine. Okrnjene dobne skupine od 25 do 29 godina starosti posljedica su smanjenog nataliteta tijekom Drugoga svjetskog rata i činjenice da su generacije koje su tada ušle u najpovoljniju demoreproduktivnu dob već bile malobrojnije uslijed smanjenog nataliteta tijekom Prvoga svjetskog rata (kada su one bile rođene). Uz to, generacije rođene za vrijeme Prvoga svjetskog rata bile su za vrijeme Drugoga svjetskog rata u najpovoljnijoj dobi za vojnu službu, pa je iz toga razloga razmjerno veliki broj osoba te dobi u tome ratu i poginuo. To objašnjava okrnjenost generacija dobnih skupina od 50. do 54. godine života.

Grafički prikaz iz 2011. u biti podsjeća na onaj iz 1971., ali rotiran za 180°. Prikaz iz 2011. uvjetno rečeno ima oblik urne i ukazuje na regresivni (kontraktivni) tip sastava stanovništva prema dobi. Najveća zastupljenost starijih dobnih skupina predstavlja poteškoću za zdravstveni i mirovinski sustav, a samim time je i limitirajući faktor ekonomskog razvoja ogulinskog kraja. Nažalost, u skorijoj budućnosti nema naznaka za bitnije poboljšanje postojećeg stanja.

Analiza vremenske prometne dostupnosti ogulinskog kraja

Samim pogledom na kartu Karlovačke županije uviđa se da je ogulinski kraj u odnosu na županijski centar položen periferno. Ipak, s obzirom na to da je Ogulin drugo naselje po veličini u županiji, tvori svojevrsno sekundarno županijsko središte²¹. Vremenska prometna dostupnost bitan je čimbenik dostupnosti usluga, i samim time kvalitete života u pojedinom prostoru. Vremenska dostupnost analizirana je pomoću *ViaMichelin* interaktivne karte²². Prilikom unošenja podataka na spomenutu internetsku stranicu uvijek je odabran najbrži put od polazišta do određišta. Analizirana je vremenska prometna dostupnost svakog naselja ogulinskog

21 Primarno je središte Karlovac s Dugom Resom. Spomenuta dva grada u biti tvore svojevrsnu konurbaciju gdje je Karlovac, dakako, dominantan.

22 Izvor: <https://www.viamichelin.com/> (pristupljeno: 18. 4. 2017.).

kraja cestovnim prometom (automobilom) prema županijskom središtu Karlovcu i lokalnom središtu Ogulinu.

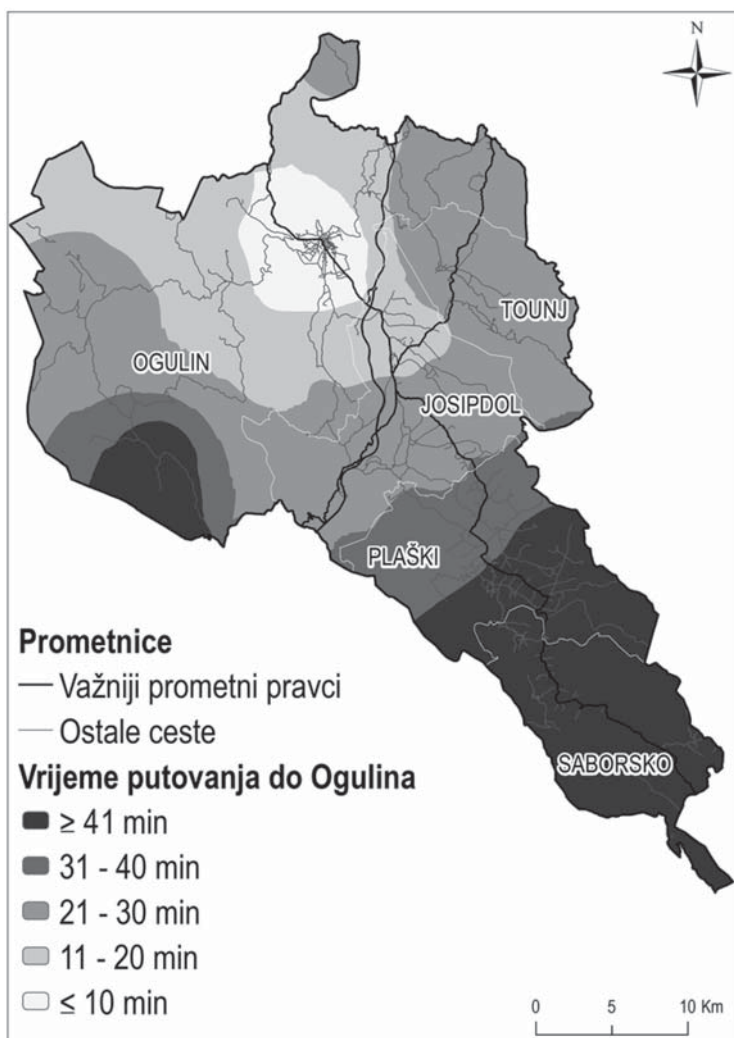
Tab. 6. Vremenska dostupnost naselja ogulinskog kraja cestovnim prometom u odnosu na Ogulin i Karlovac

Naselje	Vremenska udaljenost od Karlovca (u minutama)	Vremenska udaljenost od Ogulina (u minutama)
Desmerice	56	14
Donje Dubrave	53	33
Donje Zagorje	58	21
Drežnica	83	54
Dujmić Selo	51	10
Gornje Dubrave	51	27
Gornje Zagorje	55	20
Hreljin Ogulinski	55	10
Jasenak	84	33
Marković Selo	58	8
Ogulin	50	–
Otok Oštarijski	41	9
Ponikve	46	27
Popovo Selo	46	15
Potok Musulinski	72	21
Puškarići	57	6
Ribarići	50	14
Sabljak Selo	48	8
Salopek Selo	48	7
Sveti Petar	55	4
Trošmarija	43	19
Turkovići Ogulinski	60	9
Vitunj	64	13
Zagorje (Ogulin)	55	19
Prosječno grad Ogulin	56	17
Carevo Polje	49	20
Cerovnik	54	26

Istočni Trojvrh	58	29
Josipdol	47	18
Modruš	60	31
Munjava	49	21
Munjava Modruška	53	24
Oštarije	41	13
Sabljaki Modruški	59	30
Salopeki Modruški	52	24
Skradnik	46	17
Trojvrh	58	29
Vajin Vrh	55	26
Vojnovac	56	28
Prosječno općina Josipdol	53	24
Janja Gora	79	51
Jezero I dio	76	48
Kunić	61	32
Lapat	72	44
Latin	63	35
Međeđak	64	36
Plaški	68	40
Pothum Plaščanski	60	31
Prosječno općina Plaški	68	40
Begovac	81	53
Blata	80	52
Lička Jesenica	87	58
Saborsko	92	64
Prosječno općina Saborsko	85	57
Gerovo Tounjsko	65	30
Kamenica Skradnička	51	23
Potok Tounjski	59	27
Rebrovići	66	27
Tounj	66	26
Tržić Tounjski	59	30

Zdenac	62	23
Prosječno općina Tounj	61	27
Prosječno ogulinski kraj	60	26

Izvor: <https://www.viamichelin.com/> (pristupljeno: 18.4.2017.).

Sl. 5. Vrijeme potrebno za putovanje automobilom do Ogulina u ogulinskom kraju

(Izvor: <https://www.viamichelin.com/>, pristupljeno: 18. 4. 2017.).

Područje grada Ogulina ima najpovoljniju prosječnu vremensku prometnu dostupnost automobilskim prometom u odnosu na Ogulin (Tab. 6.). To je logično i očekivano zbog činjenice da je Ogulin, prema kojem je mjerena spomenuta dostupnost, centralno naselje toga istoimenog grada, pa je i fizička udaljenost najmanja. Nasuprot tome, općina Saborsko, koja je fizički najudaljenija od Ogulina, i vremenski je prosječno najmanje dostupna. Slična je situacija i s vremenskom prometnom dostupnošću naselja ogulinskog kraja u odnosu na Karlovac. I ovdje je utvrđena najnepovoljnija prosječna vremenska dostupnost fizički najudaljenijeg područja općine Saborsko, dok općina Josipdol bilježi najpovoljniju prosječnu dostupnost. Prostor grada Ogulina bilježi neznatno nepovoljniju prosječnu dostupnost. Ti su prostori najbliži autocestovnom čvoru Ogulin, pa je stoga vremenska prometna dostupnost najpovoljnija. Spomenuti se čvor nalazi na granici grada Ogulina i općine Josipdol, a poznato je da, za razliku od običnih cesta, koje na prostor djeluju linearno²³ (uzduž cijele dužine), autoceste na prostor djeluju punkcionalno²⁴ (čvorišno). Na autocestu je moguće ući (i sići s nje) samo na čvorovima, pa tako prostori bliži čvoru imaju povoljniju prometnu dostupnost. Prije izgradnje ove dionice autoceste Zagreb — Čarapine 2003. godine, situacija je bila kudikamo nepovoljnija i zakašnjela izgradnja te prometnice je svakako nepovoljno djelovala na sveukupne demografske prilike u ogulinskom kraju.

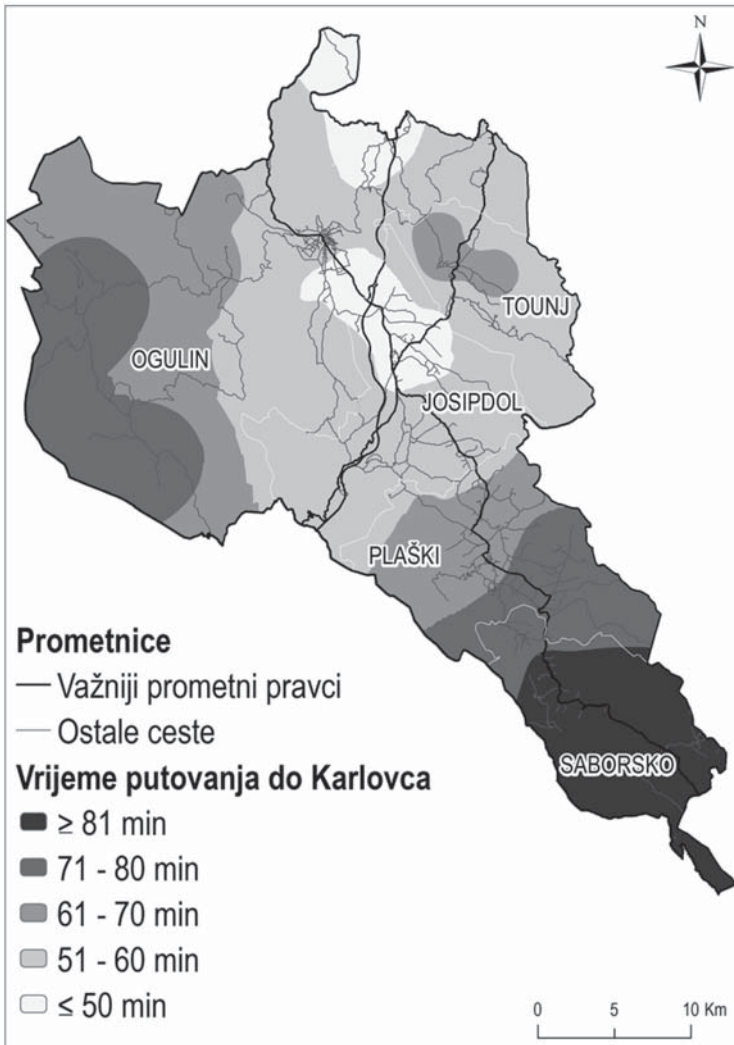
Na karti se jasno vide izokrone koje prikazuju vrijeme potrebno za putovanje do Ogulina u ogulinskom kraju (Sl. 5.). One su, uvjetno rečeno, koncentrične i tipične su za prostore u kojima postoji samo linearni utjecaj cestovnog prometa na prostor. S obzirom na to da grad Ogulin ima najmanje negativne demografske pokazatelje, te da općina Saborsko ima najnepovoljnije pokazatelje, na karti se jasno može iščitati prostorna podudarnost područja intenzivnije nepovoljnih demografskih pokazatelja i prostora loše vremenske dostupnosti²⁵. Jasno je da su time potvrđene obje hipoteze rada.

Za razliku od karte koja prikazuje vremensku dostupnost u ogulinskom kraju prema Ogulinu i koja uvjetno prikazuje koncentrične izokrone, karta koja prikazuje vremensku dostupnost u odnosu na Karlovac prikazuje znatno drukčije stanje (Sl. 6.). Ovdje se jasno vidi punkcionalan (čvorišni) utjecaj autoceste koja zbog svojih tehničkih obilježja omogućuje osjetno bržu vožnju i time smanjuje vrijeme putovanja. Prometna je dostupnost u odnosu na Karlovac najpovoljnija u prostorima bližima autocestovnom čvoru Ogulin i u krajnje sjevernom dijelu ogulinskog kraja koji je

23 Obična cesta nije fizički odvojena od prostora kojim prolazi.

24 njem. *der Punkt* = točka. Autoceste su fizički odvojene od prostora kojim prolaze i pristup im je moguć jedino na čvorovima (punktovima).

25 Područje Drežnice koje je u sastavu grada Ogulina zbog svoje je fizičke udaljenosti od naselja Ogulin slabije dostupno i u velikoj je demografskoj krizi.

Sl. 6. Vrijeme potrebno za putovanje automobilom do Karlovca u ogulinskom kraju

Izvor: <https://www.viamichelin.com/> (pristupljeno: 18. 4. 2017.)

Karlovcu fizički bliži, pa je stoga potrebno manje vremena za putovanje. Osim toga, u blizini tog prostora nalazi se i autocestovni čvor Bosiljevo, pa se autocestom Zagreb — Čarapine, odnosno Zagreb — Rijeka²⁶ vrijeme putovanja može skratiti. Vidljivo je

26 Oko 2 km jugozapadno od čvora Bosiljevo, na tzv. čvoru Bosiljevo 2 spajaju se autoceste koje idu iz Rijeke, odnosno Čarapina prema Zagrebu.

i izolirano područje slabije vremenske dostupnosti na području općine Tounj. Prostor sjeverno od njega Karlovcu je fizički bliži, pa je stoga vrijeme potrebno za putovanje običnom cestom kraće. Prostor južno od njega je pak bliži autocestovnom čvoru Ogulin, pa se stoga autocestom Zagreb — Čarapine brže putuje odande do Karlovca. Nažalost, zbog relativno skupih cestarina koje se naplaćuju za korištenje autoceste, mnogi se odlučuju za putovanje običnim cestama po kojima se prometovanje ne naplaćuje. Time se, nažalost, poništava pozitivni utjecaj autoceste na prostor.

Zaključak

Jasno je da je ogulinski kraj u dubokoj demografskoj krizi. Ta je kriza dugotrajnija od one u Hrvatskoj promatranoj u cjelini. U biti, demografska se situacija u ogulinskom kraju ne razlikuje puno od one u Karlovačkoj županiji, a spomenuta županija spada u red hrvatskih županija s najnepovoljnijim demografskim pokazateljima. Demografska se kriza očituje ponajprije u depopulaciji, te u starenju stanovništva. Jedna od posljedica loše demografske situacije jest ekonomska kriza, a njezina pojava pak produbljuje demografsku krizu, tako da se stvara svojevrsni začarani krug iz kojega je jedino moguće izići osmišljavanjem sustavnih i sveobuhvatnih mjera demografske obnove i ekonomskog razvoja. Izlaz iz ovakve situacije nije moguć u kraćem vremenskom razdoblju, nego je spomenute mjere potrebno provoditi dugoročno, za što je potrebno postići nacionalni konsenzus. Ne dođe li do promjena na bolje, izgledno je da će ogulinski kraj u kojem postoje brojni razvojni potencijali, nastaviti nazadovati u demografskom i ekonomskom kontekstu.

Analizira li se prometna dostupnost u odnosu na lokalni centar Ogulin i županijski centar Karlovac i usporedi li se ona s demografskim pokazateljima, primjetno je da prostori s lošijom vremenskom prometnom dostupnošću imaju nepovoljnije demografske pokazatelje. Dakle, periferni prostori zaostaju u odnosu na centre. U Hrvatskoj se dugo priča o potrebi decentralizacije. Ona bi svakako bila korisna, no s obzirom na to da je sama Hrvatska u cjelini periferija Europske unije, možda bi bilo bolje najprije otkloniti obilježja periferije koja koče razvoj. Decentralizacija u modelu centar — periferija podrazumijeva transfer centralnih funkcija izvan regija (naselja) centra. Time se centralnim regijama reduciraju centralne funkcije, čime one oslabe na izravan i/ili neizravan način. Za razliku od toga, deperiferizacija bi podrazumijevala redukciju perifernih obilježja periferije kroz jačanje centralnih funkcija koje ne moraju neophodno slabiti regije centra. Ogulinskom je kraju potrebna deperiferizacija, a ona je moguća iskoriste li se adekvatno postojeći razvojni potencijali.

Literatura

- BITTERS (Barry), 2009, »Spatial Relationship Networks: Network Theory Applied to GIS Dana«, *Cartography and Geographic Information Science* 1 (2009), Abingdon—on—Thames, 81 — 93.
- CHAKRABORTY (Jayajit), SCHWEITZER (Lisa ann), FORKENBROCK, (David Jones), 1999, »Using GIS to Assess the Environmental Justice Consequences of Transportation System Changes«, *Transactions in GIS* 3 (1999), 239 — 258.
- FRIGANOVIĆ (Mladen Ante), 1990, *Demogeografija — Stanovništvo svijeta*, Zagreb.
- HUDEČEK (Tomáš), 2011, »Analysis of the Accessibility of Prague in Czechia in the 1981 — 2020 Period«, *Hrvatski geografski glasnik* 2 (2011), Zagreb, 93 — 110.
- FRANSEN (Koos), NEUTENS (TIJS), FARBER (Steven), DE MAEYER (Philippe), DERUYTER (Greet), WITLOX (Frank), 2015, »Identifying public transport gaps using time-dependent accessibility levels«, *Journal of Transport Geography* 7 (2015), Amsterdam, 176 — 187.
- KOZINA (Jani), 2010a, *Prometna dostopnost v Sloveniji*, Ljubljana.
- KOZINA (Jani), 2010b, »Transport Accessibility to Regional Centres in Slovenia«, *Acta geographica Slovenica* 2 (2010), Ljubljana, 231 — 251.
- NEJAŠMIĆ (Ivo), MIŠETIĆ (Roko), 2004, »Buduće kretanje broja stanovnika Hrvatske: Projekcija 2001. — 2031.«, *Društvena istraživanja* 72–73 (2004), Zagreb, 751 — 776.
- NEJAŠMIĆ (Ivo), 2005, *Demogeografija — stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Zagreb.
- ŠTERC (Stjepan), KOMUŠANAC (Monika), 2012, »Neizvjesna demografska budućnost Hrvatske — izumiranje i supstitucija stanovništva ili populacijska revitalizacija...?«, *Društvena istraživanja* 117 (2012), Zagreb, 693 — 713.
- ŠTERC (Stjepan), 2015, *Geografski i demogeografski identitet*, Zagreb
- TURK (Ivo), 2006, *Suvremena demogeografska obilježja i procesi u Karlovačkoj županiji (magistarski rad)*, Zagreb.
- TURK (Ivo), ŠIMUNIĆ (Nikola), JOVANIĆ (Marta), 2015, »Promjene u sastavu stanovništva prema narodnosti u Karlovačkoj i Ličko—senjskoj županiji od 1991. do 2011.«, *Migracijske i etničke teme* 2 (2015), Zagreb, 275 — 308.
- WERTHEIMER—BALETIĆ (Alica), 1999, *Stanovništvo i razvoj*, Zagreb.
- ŽIVIĆ (Dražen), 1999, »Promjene u dinamici i razmještanju prognaničko—izbjegličkog kontingenta u Republici Hrvatskoj od sredine 1991. do sredine 1998. godine«, *Društvena istraživanja* 5–6 (1999), Zagreb, 767 — 792.

Izvori podataka

- digitalna ortofoto karta Republike Hrvatske u mjerilu 1:5000, Državna geodetska uprava, 2016. Dostupno na:<http://geoportal.dgu.hr/#/>
- <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/censusmetod.htm>
- <https://www.viamichelin.com/> (pristupljeno: 18. 4. 2017.)
- Popis stanovništva i stanova 1971., Stanovništvo, Pol i starost — I deo, rezultati po naseljima i opštinama, Knjiga VIII, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1973.
- Tablogrami vitalne statistike DZS-a (1971. — 2015.)
- www.dzs.hr (pristupljeno: 18. 4. 2017.)

Summary

The area of Ogulin comprises the southern and southwestern parts of the Karlovac County and it corresponds to the former territory of Ogulin Municipality that existed before the introduction of the present county-based administrative and territorial organisation. Today, the area is an integral part of the City of Ogulin and the municipalities of Josipdol, Plaški, Saborsko and Tounj. Much like the entire Karlovac County, this area has been facing a serious demographic crisis. The Karlovac County is one of the Croatian counties with the most unfavourable demographic trends. In addition, certain parts of the Ogulin area, such as the Municipality of Saborsko, belong to the group of towns/municipalities with the most worrying current population status and demographic trends in the Karlovac County. If taken comprehensively, the bad population trends in the Ogulin area and the county began a lot earlier than in the rest of Croatia and their prolonged effects pose a hindrance to economic development. A number of factors initiated and influenced the depopulation trends, one of which is a lack of socio-geographic transformation of rural areas after the urban-based industrialisation that had encouraged migrations from villages to cities. The Ogulin area is predominantly rural and situated relatively peripherally to Karlovac, the capital city of the Karlovac County.

Key words: depopulation, emigration, Karlovac County, Ogulin area